

**ПРОБЛЕМА ОПРАЦЮВАННЯ ТА ЗАСВОЄННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ
ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОДУНАВ'І
У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ**

Житомирська Т. М.

Стаття присвячена одному з важливих аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів – формування їх фахової компетентності у реалізації діяльності в умовах полікультурного освітнього середовища. Розглянуто історико-педагогічні засади полікультурного виховання учнівської молоді, зокрема в Українському Подунав'ї.

Ключові слова: майбутні соціальні педагоги, полікультурний освітній простір, професійна підготовка соціальних педагогів.

Статья посвящена одному из важных аспектов профессиональной подготовки будущих социальных педагогов – формирования их профессиональной компетентности в реализации деятельности в условиях поликультурного образования. Рассмотрены историко-педагогические принципы поликультурного воспитания ученической молодежи, в частности в Украинском Подунавье.

Ключевые слова: будущие социальные педагоги, поликультурное образовательное пространство, профессиональная подготовка социальных педагогов.

The article is devoted to one of the important aspects of professional preparation of social pedagogues: formation of their professional competence in carrying out activities in conditions of poly-cultural educational environment. The historico-pedagogical foundations of poly-cultural upbringing of student youth, in particular in the Ukrainian Danube area, have been investigated.

Key words: prospective social pedagogues, poly-cultural educational environment, professional preparation of social pedagogues.

Однією з актуальних проблем сьогодення і сучасної вітчизняної професійної освіти є підготовка майбутніх соціальних педагогів до продуктивної професійної діяльності з урахуванням своєрідності соціалізації дитини в поліетнічному соціумі. Зміст і методика такої підготовки лежать у площині вдосконалення полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, адже в науковому просторі термін "полікультурна освіта" трактується як складовий компонент професійної освіти, що репрезентує засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнокультурної групи, а також взаємодію всіх культур на принципах взаємопорозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, націоналізму, расизму (Л. Гончаренко, О. Гукаленко, Г. Дмитрієв, В. Кузьменко, Л. Пуховська та інші).

Аналіз досліджень і публікацій. Проведена аналітична робота засвідчує, що вирішення питань професійної підготовки соціальних педагогів в означеному аспекті має відбуватися у тісному зв'язку з сучасними досягненнями теорії й методики професійної освіти. Так, загальнометодологічні й теоретичні проблеми професійної підготовки педагогічних кадрів чи не найфундаментальніше висвітлено в працях В. Байденко, С. Батишева, Г. Бордовського та ін.; теорії діяльності соціальних структур у суспільстві, взаємодії людини й соціуму присвячено наукові доробки В. Афанасьєва, О. Бодальова, В. Кондратенко, В. Фролова та ін.; розвиток соціальної педагогіки як порівняно нової галузі педагогічного знання відображено в працях В. Бочарової, М. Галагузової, В. Загвясинського, О. Мудрика, В. Нікітіна, Н. Платанової та ін.; особливості професійної діяльності саме соціальних педагогів розкрито Л. Беляєвою, Б. Вульфовой, І. Зимньою та ін.; зміст, форми і методи підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах досліджено Л. Вітебським, В. Масленніковою, Т. Пігалою, Л. Родіною, М. Черкасовою та ін.

Зокрема, існує низка вітчизняних дисертаційних досліджень, у яких розкрито деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Так, у роботі Л. Міщик розкрито теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти, у дослідженні Р. Вайноли – особливості особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки. Проблему формування основ самоусвідомлення соціального педагога в процесі професійної підготовки розроблено К. Баклановим. Крім того, вітчизняними науковцями досліджено такі важливі питання професійної підготовки фахівця соціально-педагогічної сфери, як підготовка до організації освітньо-дозвіллевої діяльності учнівської молоді (С. Пашенко), формування професійної готовності до взаємодії з девіантними підлітками (М. Малькова), своєрідність роботи з

громадськими та молодіжними організаціями (О. Лісовець), специфіка організації волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу (З. Бондаренко) та інші. Таким чином, у численних працях вітчизняних дослідників (Н. Абашкіна, Т. Алексєнко, К. Бакланов, О. Безпалько, З. Бондаренко, Р. Вайнола, Л. Завацька, І. Зверєва, Г. Лактіонова, О. Лісовець, М. Малькова, Л. Міщик, А. Капська, С. Пашенко та інші) та зарубіжних учених (В. Бочарова, М. Галагузова, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Мудрик, В. Нікітін, В. Сластьонін та інші) розкрито найсуттєвіші аспекти моделювання професійної підготовки педагога в цілому та соціального педагога зокрема. Результати досліджень доводять, що модель підготовки спеціаліста будується з урахуванням майбутньої професійної діяльності, вимог суспільства до особистості й особливостей соціокультурного середовища. Проте на сучасному етапі ще й досі відсутні соціально-педагогічні дослідження, які б розкривали специфіку діяльності соціального педагога в полікультурному середовищі та систему суто дидактичної складової підготовки майбутнього соціального педагога до здійснення такої діяльності.

Мета статті – висвітлити проблему регіонального досвіду майбутніх педагогів соціального профілю до діяльності в умовах полікультурного простору.

Принадгдно зауважимо, що поняття "полікультурний простір освіти" здебільшого розуміється як динамічна система різних за розміром і змістом культурних полів взаємовпливу і взаємодій суб'єктів освіти, які є носіями певного культурного та субкультурного досвіду [8, с. 58]. Складові елементи полікультурного простору освіти – це суб'єктний культурний досвід, характер культурних інтересів, обсяг культурної інформації, включений в освіту.

Отже, якщо виходити із своєрідності підготовки майбутніх соціальних педагогів у цьому контексті, то йдеться про здатність фахівця оцінювати явище з позиції іншої людини, бажання до співпраці, взаєморозуміння і взаємодії. З цієї точки зору, це є найважливішою складовою професійної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів. Так, студент набуває усвідомлення цінності культурної діяльності людства в цілому і кожного етносу окремо, прагнення зрозуміти і прийняти культурну різноманітність як позитивний чинник розвитку соціуму, готовності до запобігання стереотипів в оцінці культури інших народів. Згідно з методологічним принципом полікультурності, будь-яка пересічна людина є "перетином багатьох культур". Водночас кожна людина – це представник певної культури, культурної епохи.

Функціями полікультурної освіти у вищій педагогічній школі є: формування у студентів уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язку; розвиток усвідомленості культурного плюралізму для самореалізації особистості; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності і взаєморозуміння; становлення одночасно і культурної ідентичності кожного студента, і міжкультурної взаємодії, взаєморозуміння на факультетах і у вищому навчальному закладі у цілому.

Останнім часом у документах міжнародних організацій, інструктивних державних установ, сучасних вітчизняних дослідженнях усе більшу роль у вирішенні цієї проблеми відводять саме соціальному педагогу, покликаному працювати в поліетнічному середовищі. Важливим є те, що серед пріоритетних напрямів підготовки майбутніх соціальних педагогів є виховання в них культури міжнаціонального спілкування.

Розглядаючи культуру міжнаціонального спілкування, одні вчені (А. Авксентьєв, В. Авксентьєв, Р. Кадієва та інші) визначають її як певні взаємозв'язки і взаємостосунки, у процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот і дотримуються різних релігійних обрядів, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками, почуттями. Культура такого спілкування залежить від загального рівня розвитку людей, від їх умінь сприймати й дотримуватись загальнолюдських норм та моралі.

Інші науковці (Т. Атрощенко, В. Заслуженюк, В. Присакар та ін.) вважають, що культура міжнаціонального спілкування – це система прогресивних національних установок і принципів, що стали загальнонаціональними нормами й використовуються представниками різних націй і народностей у процесі їх спілкування.

Вивчаючи проблему виховання культури міжнаціонального спілкування у підростаючого покоління, деякі українські науковці (В. Заслуженюк, В. Присакар) визначають такі її принципи, що, на наш погляд, доречно вважати основоположними у полікультурній підготовці майбутніх соціальних педагогів, а саме: а) виховання на традиціях національних культур; б) урахування національного складу студентського колективу; в) єдність патріотичного, національного виховання й культури міжнаціонального спілкування; г) урахування особливостей і специфіки кожної навчальної дисципліни для виховання й розвитку особистості в умовах полікультурності; ґ) єдність національної самосвідомості та дій особистості в міжнаціональному спілкуванні; д) опора на кращий досвід, досягнення ефективності та дієвості виховання культури міжнаціонального спілкування [6].

Зазначимо, що культура міжнаціонального спілкування майбутнього соціального педагога має бути "підтримана" колом його діяльності, відповідним "виконавством", що передбачає його призначення, роль,

обов'язки. Це зумовило необхідність визначити функції культури міжнаціонального спілкування майбутнього соціального педагога. Ідучи за Т. Атрощенко, З. Гасановим, можна стверджувати про пізнавально-гносеологічну, виховну, ціннісно-нормативну й комунікативно-регулятивну функції.

Пізнавально-гносеологічна функція дає можливість оволодіти знаннями про історичне минуле та сучасне того чи іншого народу, його культуру, мову, національні традиції, звичаї, обряди; задовольнити прагнення особистості в розширенні й поглибленні цих знань.

Виховна функція полягає у здатності фахівця до перетворення морально-етичних норм поведінки щодо представників інших національностей на особистісно-моральні цінності.

Ціннісно-нормативна функція пов'язана із дотриманням соціальним педагогом загальнолюдських цінностей і виступає як система обов'язкових норм і вимог до всіх сторін життєдіяльності суспільства.

Комунікативно-регулятивна функція культури міжнаціонального спілкування покликана регулювати соціальні контакти особи з представниками різних національностей у колективі, суспільстві. За сприятливої соціально-психологічної атмосфери вона стимулює прагнення людини до налагодження дружніх стосунків серед представників різних національностей, сприяє подоланню психологічних перешкод у міжнаціональних контактах.

Зауважимо, що цей процес у майбутніх соціальних педагогів є тривалим і включає чотири етапи: ментальний, статусний, діяльнісний та оцінний. Тривалість та позитивна результативність перебігу кожного з цих етапів залежать від створення сприятливих умов. У даному разі такими, на наш погляд, є: особистісно орієнтоване виховання й навчання студентів; мотивація учасників педагогічного процесу в отриманні позитивного кінцевого результату; наявність системи діагностики, адекватної проблемі, що розв'язується; психологічна підтримка студентів; особливості навчально-виховного матеріалу; специфіка корекційно-дидактичних форм і методів; рівень соціальної зрілості майбутніх педагогів; професійна компетентність керівників виховного процесу; зв'язок з представниками різних національностей тощо.

Як бачимо, процес виховання культури міжнаціонального спілкування – це системне психолого-педагогічне явище, перебіг якого залежить не лише від зовнішніх чинників (компетентні викладачі, належні умови, наявність полікультурного середовища, методична база та інші), але й від внутрішніх (особистісна позиція студентів, ставлення до представників різних національностей, рівень пізнавальної активності майбутніх соціальних педагогів, їх життєвий досвід тощо). Ці зовнішні і внутрішні чинники та особливості розвитку студентського колективу варто враховувати при визначенні завдань, що мають виконуватись на кожному з етапів виховання культури міжнаціонального спілкування у майбутніх соціальних педагогів. Так, перший, ментальний, етап передбачає виконання таких завдань: 1) вивчення національного складу студентської групи; 2) визначення рівня сформованості національної та етнічної свідомості; 3) виявлення основних ознак менталітету представників різних національностей.

Зазначимо, що кожен регіон має своє полікультурне й міжкультурне середовище, а кожна освітня установа – свій варіант загального культурного простору, який стане однією з умов розвитку особистості студентів. Одним з таких регіонів є Українське Подунав'я. Розв'язувати окреслені завдання ми намагалися експериментальним шляхом, а саме: провели опитування студентів педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету, які здобувають спеціальність "Соціальний педагог".

У результаті опитування було встановлено національний склад респондентів: 45 % – українці, 18 % – росіяни, 14 % – болгари, 18 % молдавани, 5 % – албанці. Отже, більшість опитаних студентів (56 %) є представниками ішого етнічного населення поліетнічного Українського Подунав'я. Видалось за можливе констатувати, що переважна більшість респондентів (98 %) позитивно ставиться до людей інших національностей, які населяють Україну. Свої відповіді студенти обґрунтовували тим, що вони самі є представниками національних груп; більшість родичів іншої національності; представники різних етносів їм "нічого поганого не зробили"; ми всі – український народ, і поділ на національності не має значення.

До того ж опитування засвідчило, що всі респонденти одноставно переконані в тому, що для кожної людини, незважаючи на національну належність, важливо зберігати й примножувати свою національну культуру.

Як зазначалось, другий, статусний, етап є дуже важливий в аспекті вивчення статусу кожного студента в групі. Ось чому ми вважали за доцільне прослідкувати, чи не впливає наявність ментальних ознак того чи іншого представника академгрупи на його статус. Це видалось за можливе встановити через застосування традиційних діагностичних методик (соціометрія, спостереження, бесіди).

На третьому, діяльнісному, етапі передбачається впровадження у навчально-виховний процес елективних навчальних курсів, вивчення яких дозволить студентам систематизувати наукові знання про історичне минуле, культуру (матеріальну й духовну), менталітет, проблеми тієї чи іншої нації тощо (пізнавальна спрямованість). Так, у нашому досвіді було розроблено і втілено елективний курс

"Регіональна своєрідність полікультурної освіти в Українському Подунав'ї у II половині XX ст.", який структурно репрезентує такі змістові модулі: 1. Історіографічний аналіз становлення полікультурної освіти в Українському Подунав'ї у II половині XX ст. 2. Чинники, що впливали на розгортання ідеї полікультурної освіти у II половині XX ст. 3. Змістово-процесуальні аспекти врахування сучасним педагогам полікультурної ситуації в освітній сфері регіону у II половині XX ст. Нами розумілось, що такі курси повинні відтворити комплексний підхід до виховання культури міжнаціонального спілкування у студентів.

У такий спосіб видається за можливе не лише підвищити етнокультурну поінформованість майбутніх соціальних педагогів, а й розкрити особливості розвитку національних груп як громад, основні напрямки й технології роботи з національними спільнотами.

На діяльнісному етапі корекційного спрямування повинна проводитися спеціальна робота з корекції негативного, інколи агресивного ставлення до представників інших національностей та їх культурного спадку, подолання комунікативних бар'єрів між студентами, формування національного самоствердження молоді тощо. Цього можна досягти, на наш погляд, за умови впровадження у педагогічний процес ВНЗ корекційної програми, що передбачає проведення тренінгових занять, індивідуальних бесід зі студентами, арт-терапію з використанням поліетнічних елементів різних видів мистецтва, колективну етнокультурну діяльність усіх членів групи тощо.

На останньому, оцінному, етапі відбувається переоцінка поглядів кожного студента щодо самого себе та представників інших національностей.

Із запровадженням діагностувального інструментарію у цьому плані ми й пов'язуємо перспективи своїх подальших наукових розвідок.

Так, у нашому досвіді було розроблено і втілено елективний курс.

Література

1. Авксентьев А. В. Этнические проблемы современности и культура межнационального общения / А. В. Авксентьев, В. А. Авксентьев. – Ставрополь : Издательство СГПИ, 1993.
2. Атрощенко Т. Розвиток культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія "Педагогіка". – Тернопіль, 1999. – № 6. – С. 92–95.
3. Арзамасцева Н. Т. Общекультурная компетентность будущих специалистов как важный фактор их профессиональной подготовки / Н. Т. Арзамасцева // Подготовка специалистов в области образования. – СПб. : РГПУ им. А. Герцена, 1999. – С. 53–57.
4. Гукаленко О. В. Поликультурное воспитание как процесс формирования национальной и этнической толерантности у современной молодежи / О. В. Гукаленко // Известия Академии педагогических и социальных наук. – Москва–Воронеж : НПО "МОДЭК", 2005. – С. 121–128.
5. Джуринский А. Н. Зарубежная школа: современное состояние и тенденции развития / А. Н. Джуринский. – М. : Владос, 1993. – 356 с.
6. Заслуженюк В. С. Соціально-педагогічні проблеми виховання в учнів культури міжнаціонального спілкування / В. С. Заслуженюк, В. В. Присакар // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / редкол. : В. О. Зайчук (гол. ред.) та ін. – К. : ІЗМН, 1997. – Вип. 19. – С. 65–77.
7. Лебеденко О. М. Українське Подунав'я: минуле та сучасне : навч. посіб. / О. М. Лебеденко, А. К. Тичина. – Одеса : Астропринт, 2002.
8. Словарь по этике / под ред. А. А. Гуссейнова, И. С. Кона. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1989. – 447с.
9. Філіпчук Г. Г. Розвиток освіти в багатонаціональних регіонах / Г. Г. Філіпчук. – Чернівці : Прут, 1996. – 128 с.